

4.

Az Angoly Kertekről.

1. §. Az előtt, midőn tágasb volt, akár az emberek kisebb számá, vagy is talán kevesebb-
bel való megelégedése, akár a föld nagyobb ter-
mékenysége miatt a' mezői birtok, mintsem hogy
azt egészen kellett volna művelni, nem volt szük-
séges a' százados fákat és a' vidéket vidámitó bok-
rokat, mert a' gabonára árnyékot vetnek, kiir-
tani, nem kellett a' tavakat, a' környékek tükre-
it, a' takarmány kedvéért lecsapolni, nem a' szün-
telen zöld legelőket, hogy hatszor annyi hasznot
hozzanak, felszántani, — erre mind nem volt
szükség. A' mezői birtoknak egy részét művelni
elég volt — a' többi a' gyönyörűn munkálkodó
természetre volt hagyva.

2. §. Ezen állapotban, el lehet gondolni,
hogy a' marha tartásban elég mód lévén, midőn
itt a' kövér laposokon a' lassú tehenek, ott a' ko-
párabb síkságokon a' szelíd juhok, amott pedig
a' kapaszkodóbb helyeken az enyelgő kecskék le-
geltek, ez a' mesterkétlen mezői birtok, a' nélkül,
hogy azt valaki kertnek nevezné, egész eleve-
ség-
gel teljes Angoly kertet ábrázolt.

3. §. Hanem idővel, úgy hozván magával a'
szükség, hogy a' földnek legnagyobb része mű-
velés alá vettessék, azonnal fogyni kezdetek a'
természetes kertek, és annál fogva elvesztette a'
föld színe hajdani szépségének nagy részét, mi-
dőn a' máj napi mesterséges köntösbe öltözött.

4. §. Maradtak azonban mostanáig is imitt
amott elszórt természetes tájképek, mellyek ama'
régieni felséges kertnek részei valának. Gyönyör-
ködve legelnek szemeink azokon, és sokért nem
adnánk, ha birtokunkban, vagy éppen lakhelyünk-

ben lennének. Mivel pedig ez lehetetlen, hozzájok hasonlókat igyekezzünk alkotni magunknak, és ültetményünkkel évről évre nő gyönyörűségünk is.

5. §. A' természet illy másolásában, a' mint tudva van, elsők az Angolyok, és azért az e' féle ültetmények Angoly kerteknek neveztetnek. Egyéb nemzetek se szűkölködnek nélkülök, valamint hazánk sem; mivel nehezen látni már nevezetesebb úri lakást, mellyet vagy régiebb, vagy legalább készülöben lévő Angoly kert nem építne.

6. §. Nem lehet azonban minden illyes ültetményt szoros értelemben vett Angoly kertnek nevezni. A' hol a' mesterség a' természetes tájképet nem a' maga szép egyszerűségében másolja le, hanem azt számos hímekkel tarkázza ki, és mindent, a' mi a' szemet kecsegteti, rakásra hord, ott a' sétáló a' felesleges, vagy is inkább a' tündéri szépségek miatt Chinai, és a' kigyózdó utakra és regulátlan formájú partiákra nézve Angoly kertben találja magát.

7. §. Szűk vagy zárt helyen képtelen is volna Angoly kertet alkotni akarni, és minden szuglyát haszontalan exotikus bokrokkal és fákkal, a' mi magában gyermekes is, kellemetlen is megtömní. Több gyönyörűséget nyujtanak az illy helyeken a' gyümölcs-fákkal és válogatott virágokkal kirakott Francia partiák, mint a' Brittus felséges kerteknek idétlen fattyai.

8. §. Valamint a' természetes tájképeket a' bizonyos távolság, és annál fogva a' temérdekség teszi olly felségesekké, szinte az Angoly kerteknek vagy Parkoknak isszabad kilátású nagy helyet kelletik foglalniok, és pedig ollyat, mellyen mind azon fő tárgyak megvannak, vagy mesterségesen elkészülhetnek, mellyek nélkül alkotmányunk nem

szükölködhetik. Illyenek a' hegyek, dombok, völgyek, térségek, folyóvizek, tavak, 's a' t.

9 §. Ez meglévén, mindenek előtt arra kellek a' kert alkotónak ügyelnie, hogy a' készülőbe vett kerten kívül lévő nevezetesebb tárgyakat, úgymint a' távulságra eső falukat, majorokat, malmokat, düledékeket, hegyeket 's a' t. úgy szemén tartsa, hogy azokat valami fa csoporttal el ne akarja takarni, hanem úgy intézze dolgát, hogy mind az a' féle scénákra a' kert főbb helyeiről szabad kilátást engedjen, és azt viszi ezzel véghez, hogy a' valamennyi illyes partiák a' kertnek szépségei közé fognak tartozni a' nélkül, hogy legkevesebbe telnének.

10 §. Azután az osztályok vagy partiák elrendelésére fordítsa gondját, de az utakra még most ne figyelmezzon. Akkor lesz ezekre a' valóságos idő, midőn az ültetmény megkészsül. A' Partia általjában véve kétféle, úgymint száraz földi, és vízi. Az első rendűekben vannak a' hegyes, sziklás, grottás, völgyes és sík partiák, a' második rendűekhez pedig a' tó és folyóvíz partiákat kellek számlálni.

A' hegyes Partiákról.

1 §. Igen nagy nyeresége az a' kertnek, ha természetes hegyek vannak benne; minthogy a' mesterséggel készitettek nem csak hogy sokba telnek, hanem elegendő bajt is szereznek, míg megüllednek. Ha a' szüntelen aprón tartott fű borítja azokat, mód nélkül gyönyörködttetik a' szemet. Oldalaikat fenyő vagy nyír csoportok, gruppok, imitt amott ékíthetik; hanem tetejekre es alljokra semmiféle magosabb növény sem szükséges. Az utnak egyfelől jókora távulságra kell hozzájuk lennie a' laposban, hogy az általuk egész mivoltában szemébe akadjanak,

más felől pedig meredek karfás út lehet az oldalokon, mellyről a' sétáló borzadva nézhesse az alacsony völgyeket. Ezen a' kalommal a' függő hidak legkiesebb scénákat nyújtanak.

2. §. Ha az illyes hegynék olyan a' földje és fekvése, hogy haszonnal tenyészik a' szőlő rajta, érdemes hogy beültetődjék. Keleti és déli részét egész lábíg lehet így művelni, a' nyugotit pedig és északit csak felényig. Tojásnyi kerekded legyen az illyes szőlő, semmi fa se legyen se benne se közel hozzája, egy csinos prэшház állhat oldalán, tetejében pedig középen egy magányos Olasz nyár. Az utakat úgy kelleik intézni, mint előbb is mondódott, és még egyet az ültetményen keresztül is szükséges készíteni.

3. §. Midőn a' kertnek olyan a' fekvése, hogy annak egy része mennél tovább, annál magosabb, és a' meredekség 30—40 ölre megy, akkor azon kelleik lenni a' kert alkotónak, hogy ha a' környüállások megengedik, oda fen tavakat vagy vízi csatornákat készítsen, a' mellyek azután a' legfelségesebb vízesésekre szolgálnak. Példa ebben Eszterházy Herczegnek Kis-Martoni kertje, a' hol a' Leopoldine Tempelnél nem régen készített sziklák közt való temérdek vízesés a' legbámulandóbb scénát formálja.

4. §. Az általjában az illyes fekvésnek a' haszna, hogy valamint feljülről lefelé, úgy viszontag tekintvén a' néző, messzé lát, és a' legválogatottabb scénák csoportosan bukkannak szemébe, valamint Gróf Brunszvik József Ur ő Excellentiájának Korompai kertjében. Csak arra kelleik itt ügyelni, hogy az utak igen rézsútosan legyenek felfelé; mert másként a' fárasztó kapaszkodás minden tekintetben vesztegeti a' kertnek érdemét. A' fa ültetéssel is olly módjával kell bánni a' messzire uyuló meredek helyeken, hogy sokkal több le-

gyen a' nyílt, mint a' zárt partiá, a' vagy is nagyobb helyet foglaljanak a' rétek, mint a' fa csoportok; mert másként egyik scéna a' másikat elrejtí.

A' sziklás Partiákról.

1. §. Mind hegyen mind völgyben lehet sziklás partiát készíteni, csak arra legyen a' legnagyobb figyelem ezen közben, hogy a' mesterség el ne árulja magát, a' mi is az illyes munkában főkép megszokott történni. Ennek eltávoztatása végett a' plánomot a' legtermészetesebb tájképek után kell rajzolni, és azután híven mellette maradni; mivel úgy hozzá vagyunk az építési symmetriához szokva, hogy azt gyakorta akaratunk ellen is megtartjuk.

2. §. A' sziklás partiák a' hegy tetőn, hegyoldalon víz nélkül ellehetnek; de a' völgyekben élet nélkül vannak hijjával. A' víz csurgásnak, vagy esésnek neszével jelentik úgy is egyedül ezen rejtettebb helyek kecsegtető léteket. A' melancholia menedéket lel mellettek, és a' búsongó ideák szárnyakra kapnak körültek. Sok költséges Chiopsoknál érzékenyítőbbek is tartósabbak is.

3. §. Erica vulgaris, filix mas, vinca minor és más e' féle apró növények zöldíthetnek imitt amott a' kövek között, és a' mohának bársonya fedheti azoknak homlokait északi részről; de a' nagyobb bokrokkal és fákkal képesint bánjon a' kert alkotó, hogy az illyesekkel el ne rejtse azt, a' mi az érzékeny szemeket leginkább legelteti.

4. §. Ezen köves és vizes mélyebb partiáknak részeik ama tartalékok, (bassins) mellyekben az arany és ezüst halak csillognak, és a' pisztrángok lappangnak. Mennél együgyűbbek ezek, annál szebbek a' dologhoz értők előtt, és czélirányosabbak azon végre, mellyre azokat a' gyönyörködés alkotá.

A'

A' Grottákról.

1. §. Mivel az apróbb Grották a' mellett, hogy költségesek, kevés figyelmet érdemelnek, olyanokat kell annakokáért plánumba venni, melyek a' nézőt nem sajdított különös voltokkal bámulásra hozzák. Ha magosak borsasztó boltjai és oszlopjai, ha sebes vízesés csattog az üreg homályos keblében, és zúgva siet a' tóba vegyülni, ha a' kilátás is felséges belőle, méltó, hogy a' kertet ékitse. — Meg kell azt minden tapasztalt művésznak, és egyéb czélirányosan gondolkodónak is vallani, hogy egy felséges scéna jobban elragadja a' nézőt, és több ideig tartóztatja magán annak érzékeny szemeit, mint a' sokféle aprólék épület, kisded omladékok, csekély értékű Státuák, és egyéb vásári munkák, a' melyeknél egy csoport fehér nyár is szebben játszik, noha ültetésén kívül semmihe sem telik továbbá. Ezen okra nézve legjobb principium az a' plánum csinálónak, hogy kevés decoratióra tegyen szert, de mind olyanra, a' mely felséges és ritka voltával magát csudáltassa.

A' völgyes partiákról.

1. §. A' völgy a' víznek természetes honja. Oda szívárkoznak a' tavak, oda sietnek a' kigyóózó patakok. Noha ugyan a' vizek, mint a' kertnek tükrei, igen is jobban illenek magosabb helyekre; de a' völgyben is gyönyörűn rejteznek azok, ha a' művésznak a' velek való bánása szerencsés.

2. §. Akár száraz legyen azonban a' völgy, akár vizenyős, igen kevés fát kell elejbe ültetni, sőt legbátorságosabb nyílt partiát formálni belőle; mert másként a' sok gally könnyen eltakarja kebelét. Helytelen volna rajta utat keresztül vezetni; essős időben tudniillik sok bajt szerezne az.

A' sík partiákról.

1. §. Legnagyobb fejtörésbe kerül olly helyen kertet alkotni, melly egészen lapos. A' szabad és meszsze kilátás megkívántatik, és a' külfömbfelé scénának minden állásban más más, és mindig gyönyörű képe is egyetemben. Ezt minden hegy völgy nélkül, sőt azokkal is véghez vinni csak azok képesek, kik a' tájképeknek olly gyakorlott, vagy legalább olly szerencsés követői, hogy azok közül a' legszebbeket is hatalmokban vagy on ültetményeik által lemásolni. Annál nagyobb tehát ebben az ügyesség, mennél bővebb az erős és helyes képzelődés mellett a' művészi tapasztalás.

2. §. Az illyes tapasztaláson épült számos és fontos szabások és észrevételek adják magokat elé, mellyeket minden Angoly kert alkotónak, ha a' felesleges költséget, és a' mi a' dolognak veleje, mindenkép rendes és czélirányos munkát tenni kívánkozik, tudnia kellett. Előjönnek azok leginkább itten jobbára mindnyájan; minthogy a' sík partiák rendes elkészítésében áll a' kertészi művészség nagy része, úgy hogy ügyességet kapván ebben egyszer a' kert alkotó, egyéb környülrálásokban könnyen segít magán, ha mindjárt nem fejezi is ki minden aprólékra nézve magát lerajzolt plánuma.

3. §. Illy módon kezdi tehát munkáját: Előtte van egy nagy, tegyük száz öles hosszúságú, és legnagyobb szélességében ötven ölnyi darab sík föld, mellyet, mivel fekvése kívánja, egészen egy partiának szánt. Formája minden kanyarodások mellett hosszszas kerekdedhez hasonlít. Mellette minden részről sík partiák fognak állani, és csak a' távulra esők hegyesek és völgyesek. Ezen esetben a' munkába vett partiának egyik oldala

lesz beültetve, és a' többi része rétnek marad, azért, hogy így a' réten keresztül a' szomszéd, sőt a' meszszebb lévő partiákba is el lehessen látni. Szinte így kelletik azután a' többi partiakkal is bánni, hogy azok közül is mindenikéből valamennyibe rés maradjon az olly nagyon megkívánt kilátás végett. És nem is lehet valójában gyönyörködtebb annál, mintha az erdő réttel keverve áll a' szem előtt, a' helyett, hogy a' sétálót a' hosszasan tartó zárt vagy nyílt hely untatná.

4. §. A' fa ültetés pedig így megyen véghez: Az úttól egy ölnyi távulságra méretnek ki a' gödrök helyei, és karókkal jeleltetnek meg. Az első és többi sor is azután olly kanyarodásban lesz, a' millyen a' készítenő úté fog lenni. Az út és az első sor fa között való egy ölnyi üres hely azért hagyatik, hogy akár miként megnőnek a' fák, de az útra ki nem lógnak ágaik; mert más-ként el kellene vagdalni azokat, és idővel espaliert formálni, a' mitől is az Angoly kertésznek irtóznia kelletik. Azon kívül ezen üresen hagyott hely arra is szolgál, hogy oda mindenféle virágokat ültetni, és az útnak mellékét gyönyörűbbé tenni lehessen. Azt is megjegyzem ezen alkalommal mindjárt, hogy csak a' fák elejbe illenek az illyes virágos szegések, a' rétes részen pedig éppen alkalmatlanok lennének; mivel a' szabad kilátást, és a' zöld mezőnek síkját elrejtenék a' szem elől; azért ide inkább néhány gömbölyű virágos ágyak illenek.

5. §. Az ültetni való fák pedig így rendeltetnek el: Legelől, a'vagy az út mellett a' legapróbbak állanak; a' második sorban nagyobbak, a' harmadikban még nagyobbak. És ha elég szélesnek a' vagy is inkább sűrűnek fog az ültetés nézni, a' negyedik sor ollyan lesz, mint a' második, és az utolsó, mint az első. Ezen öt rend-

be ültetett fákon keresztül látni nem lehet, ha úgy állanak azok, hogy az első sorban lévőket nem takarják el a' második sorbelieket, ezek a' harmadik sorban lévőket, és így tovább. Ha azonban a' környülállás szélesebb ültetményt kívánna, akkor az első sorban kicsiny fák, a' másodikban nagyobbak, a' harmadikban, negyedikben, ötödikben még nagyobbak, és egyforma természetűek állhatnak; a' hatodikba pedig olyanok jönnek, mint a' másodikban vannak, és a' hetedikbe akkorák, mint a' millyeneket az elsőbe ültetünk. És így öt, hét, kilencz, és több sorban állhatnak fáink tet-szésünk szerint.

6. §. Itten tehát az egyebek mellett arra ügyeljen a' kertész, hogy olly sűrű legyen az illyes ültetmény, hogy semmi mód se lehessen rajta keresztül látni. Akkor viszi pediglen ezt véghez; ha azon fáknak, a' mellyeket ültet, jól elvagdálja hegyeiket, derekaikat pedig ágasan hagyja, hogy inkább bokrosok mint magosak legyenek azok; mivel a' szálás fákra másutt leszen szükség, a' mint alább megfogjuk mondani.

7. §. Miért vagyon pediglen az ültetésben az említett rend szabva, annak is elegendő okát lehetik adnunk. Látjuk tudniillik a' természetes tájképeken, hogy az erdők szélein többnyire aprók és bokrosok a' fák, mivel számos akadályaik vannak a' növésben, beljebb pedig szálások, mert békével tenyészhetnek. Jól illenek tehát a' kertben is az utakhoz közel a' bokrok, mellyeknek azután hátok megett emelkednek a' magosb fák. Azonkívül bizonyos, hogy minden egészséges fa, a' tulipán fától egész a' homoki füzig mind gyönyörű teremtmény. Ha tehát minden nagyságokra, természetekre való figyelmezés nélkül ültetnénk azokat, úgy eltakarná egyik a' másikat, hogy a' járó kelő csak az út mellett lévőket láthatná, a'

hátrább-állók pedig örökre elrejtve lennének, a' mi is a' kert díszének felesleg ártana.

8. §. A' mi plánumunk szerint pedig két oldalról minden fát meglátni. Meg az első sorbelin kívül a' másodikban lévő, mivel ez magasabb amannál, meg a' harmadik sorhoz tartozót, minthogy az ismét a' két előtte valónál magasabb.

9. §. Hogy az illyes ültetmény azonban a' maga nemében tökéletes legyen, legkissebb bokrot se ültessen a' művész a' nélkül, hogy ne tudná valóságos okát adni tettének. Azért eleve meg kell határozni, és pedig a' legnagyobb pontossággal, minek hová lesz szükség jönnie. Ezen meghatározás alkalmával a' fának termetére, virágjára, gyümölcsére, és gyakorta héjjára is vigyázzon.

10. §. A' mi a' fának termetét, a'vagy nagyságát illeti, négy rendre lehet osztani, úgymint magos és középszerű fákra, és nagyobb's kisebb bokrokra. Minden rendbéliből néhányat nem tartok felesleg valónak nevezni.

I. Legmagosabb fák.

Acer campestre. A. montanum. A. platanoides. Juharfa. Aesculus hippocastanum, Vadgesztenye. Betula alba, Nyirfa. B. alnus. Egerfa. Carpinus betulus, Gyertyánfa. Fagus castanea, Szelídgeszténye. F. silvatica, Bikkfa. Fraxinus excelsior, Körösfa. Liriodendron tulipifera, Tulipánfa. Juglans regia, Diófa. Pinus abies, fenyő. P. larix, veres fenyő. P. silvestris, vad-fenyő. Quercus robur, Tölgyfa. Q. suber, Kéregfa. Robinia pseudo-acacia, Akácza. R. caragana, Szibériai akácza. Tilia europaea, Hársfa. Ulmus americana. U. campestris, Szilfa.

II. Közép magosságú fák.

Acer monspessulanum. *A. negundo*. *A. tataricum*, Juharfa. *Amygdalus communis*, Mandolafa. *Andromeda arborea*. *Bignonia catalpa*, Trombitafa. *Cercis siliquastrum*, Júdásfa. *Crataegus oxiacantha*, Galagonyafa. *Cytisus laburnum*, Zanót. *Magnolia glauca*. *Mespilus Amelanchier*, Lasponyafa. *M. Canadensis*, Canadai Lasponyafa. *Morus alba*, Szederfa. *M. papyrifera*. *Prunus avium*, Madár cseresnye. *P. cerasus*, Cseresnyefa. *P. domestica*, Szilvafa. *P. mahaleb*. *P. padus*. *Pyrus communis*, Körtevényfa. *P. cydonia*, Birsalmafa. *P. malus*, Almafa. *Sorbus aucuparia*, Barkóczafa. *Taxus baccata*, Tiszafa.

III. Nagyobb termetű bokrok.

Amorpha fruticosa. *Aralia arborea*. *Baccharis arborea*. *Berberis vulgaris*, Leánysom. *Ceanothus americanus*. *Cercis Canadensis*. *Chionanthus virginiana*. *Clethra arborea*. *Colutea arborescens*, borsófa. *Cornus sanguinea*, veresgyűrű. *Corylus avellana*, Mogyorófa. *Cytisus purpureus*, Zanót. *Eleagnus angustifolia*, Olajfa. *Evonymus europaeus*, Kecskerágó. *Hibiscus siriacus*. *Hippophae rhamnoides*. *Jasminum officinale*. *Ilex aquifolium*. *Itea virginica*. *Jujuba silvestris*. *Juniperus communis*, gyalog-fenyő. *Kalmia angustifolia*. *Laurus nobilis*. *Ligustrum vulgare*, Fagyalfa. *Lonicera simphoricarpus*. *Mespilus pyrocantha*. *Morus Xanthoxylum*. *Philadelphus coronarius*, Cserje, Vad Jázmin. *Ptelea trifoliata*, Lóherefa. *Rhamnus alaternus*, varjú tövis. *Rosa*, Ró'sa. *Rubus idaeus*, Himbér. *Staphylea pinnata*, Hólyagfa, Kókocs. *Spiraea opulifolia*. *Syringa vulgaris*, Sze-

Szelenczefa, Spanyol bodza. *Tamarix gallica*.
T. germanica, Tamarikfa.

IV. Apró bokrok.

Amygdalus nana, Törpe mandolafa.
Daphne laureola. D. mezereon. Farkashárs,
Boró-zlán. *Evonymus verrucosus*. *Hipericum*
frutescens. *Lonicera tartarica*. *Mespilus chamae-*
mespilus. *Phlomis fruticosa*. *Potentilla fruticosa*.
Prinos verticillatus. *Prunus chamaecerasus*. *Ribes*
grossularia. *Rosa nana*, Alacsony rózsá.
Spiraea chamaedryfolia. *S. Filipendula*. *S. hyper-*
icifolia. *S. salicifolia*. *S. tomentosa*. *Syringa pers-*
sica, Szelenczefa.

11. §. Ezen és e'féle különböző nagyságú fák-
ból kényjére választ magának a' kert művelő,
úgy mint az első sorba csupa Persiai szelenczét,
a' másodikba Fagyalfát, a' harmadikba pedig
zanótot ültet, a' negyedikbe ismét fagyalfát, és
az ötödikbe Persiai szelenczét. Gyönyörű nézni,
midőn ezek közül egyik viola piros, a' másik
sárga, a' harmadik fejér virággal hosszában hí-
mezi mind a' két felől a' partiát.

12. §. Nem csak a' fának termetét tekinti
gyakorta a' kert művelő, hanem a' levélnek színe
és formája is magára vonja annak idejében figyel-
mét. Az jut eszébe, hogy olyan partiát ültet,
mellyben az első sornak világos, a' másodiknak
közép, a' harmadiknak pedig setét zöld a' levele.
Vagy pedig len olyan fa csoportokat, vagy group-
pokat vett fel plánumában, mellyek közül ezeknek
épen ilyen, amazoknak pedig épen amolyan szí-
nű leveleiknek kelljenek lenniük. Ezen végre szük-
séges tudnia és esmernie minden elékelő falevél-
nek valóságos színét, és ilyen forma jegyzéseket
tennie:

I. Világos zöld levelű fák.

Acer monspessulanum. *Amygdalus communis*.
A. persica, Őszi Barackfa. *Berberis vulgaris*. *Cercis siliquastrum*. *Cornus alba*. *Liriodendron tulipifera*. *Morus alba*. *Philadelphus coronarius*. *Platanus occidentalis*. *P. orientalis*. *Populus tremula*, Remegő nyárfa. *Prunus armeniaca*, Kajszi barackfa. *Quercus robur*. *Rhamnus paliurus*, Zsidó cseresnye. *Robinia pseudo-acacia*. *Salix amygdalina*. *Spiraea salicifolia*. *Syringa vulgaris alba*.

II. Közép zöld levelű fák.

Acer campestre. *Arbutus Andrachne*. *Caprinus betulus*. *Corylus avellana*. *Crataegus oxiantha*. *Daphne mezereon*. *Evonymus europaeus*. *Fraxinus excelsior*. *F. pendula*. *Juniperus communis*. *Juglans regia*. *Lonicera caprifolium*. *Mespilus Amelanchier*. *Pinus larix*. *P. maritima*. *Populus italica*. *Prunus cerasus*. *P. laurocerasus*. *Ribes grossularia*, Egres. *Salix montana*. *Sorbus aucuparia*.

III. Setét zöld levelű fák.

Aesculus hippocastanum. *Betula alnus*. *Calicanthus floridus*. *Colutea arborescens*. *Fagus castanea*. *Fraxinus nana*. *Ilex aquifolium*. *Ligustrum vulgare*. *Morus nigra*. *Pinus Picea*. *Prunus domestica*. *Pyrus malus*. *Rosa*. *Spiraea sorbifolia*. *Taxus baccata*.

13. §. Hanem olyan partiákat is kíván a' plánum, melyekben egyforma levelű fák álljanak. Egy nemű fát azonban ezen végre ültetni nem lehet; mert ollyannak kelletik az itt szóban lévő partiának lennie, hogy az elől állók alacsonyok, az azok után lévők magosabbak, a' még távolab-

biak ismét magosabbak legyenek: már pedig, ha, tegyük, csupa veres akáczfát, a'vagy merő czúkor juharfát ültetnénk, nem lennének az elől álló fák alacsonyok, az azok után állók magosabbak, és így tovább. Más módhoz kelletik tehát a' szemes kert alkotónak nyúlnia.

14. §. Jól látja tudniillik ő azt, hogy többféle fák találkoznak, mellyeknek olyan forma levelek van, mint az akácziának; azért is első sornak vesz colutéa t, másodiknak robinia hispida t, veres akáczfát, harmadiknak robinia caragánát, negyediknek Gleditschia triacanthost, vagy Gleditschia horridát, ötödiknek robinia viscosát, és így tovább. Szinte azt cselekszi, ha p. o. Juharfa partiát, vagy akár millyent akar ültetni, mind olyan fákatszed ezen végre öszve, mellyeknek levelek egymáséhoz hasonló. Hogy pedig semmi nehézséget sem talál ebben, sőt hogy elég sok az egy forma levelű külömbféle fa, ezentúl meglátjuk.

I. Juharfa levelű fák.

Acer campestre. A. creticum. A. montanum. A. persylvanicum. A. platanoides. A. rubrum. A. saccharinum. Baccharis halimifolia. Crataegus Aze-rolus. C. oxiacantha. C. torminalis. Fraxinus Or-nus. Liquidambar. Morus alba. Platanus occiden-talis. Ribes rubrum. Rubus odoratus. Spiraea cre-nata. S. chamaedrifolia. S. laciniata. S. opulifo-lia. Viburnum acerifolium.

II. Akáczfa levelű fák.

Amorpha fruticosa. Aspalathus albens. Colu-tea arborescens. C. orientalis. Coronilla emerus. Cupressus disticha. Fraxinus rotundifolia. Gledi-tschia canadensis. G. inermis. G. triacanthos. Gly-cyrrhiza glabra. Lonicera symphoricarpos. Robi-

nia pseudo-acacia. R. caragana. R. hispida. R. viscosa. Salix arenaria. Spiraea hypericifolia.

III. Füzfa levelű fák.

Amygdalus communis. a' persica. Andromeda baccata. A. caerulea. Anonis fruticosa. Bignonia sempervirens. Bupleurum. Cyrilla racemiflora. Daphne cruorum. D. laureola. D. mezereum. Eleagnus angustifolia. Hippophae rhamnoides. Kalmia angustifolia. Ligustrum vulgare. Lycium barbarum. L. europaeum. Potentilla fruticosa. Quercus sa-lificifolia. Salix alba. S. amygdalina. S. babylonica. S. depressa. S. fragilis. S. rosmarinifolia. S. vitellina. Syringa persica.

IV. Nyárfa levelű fák.

Andromeda populifolia, Aristolochia siphon. Betula alba. Bignonia catalpa. Carpinus orientalis. C. virginiana. Cercis Canadensis. Cornus sericea. Lonicera tartarica. Morus nigra. Populus alba. P. Canadensis. P. Italica P. nigra. P. Virginiana. Prunus armeniaca. Rhus toxicodendron. Syringa vulgaris. Tilia cordata. T. europaea. Vinca major.

V. Lonicera caprifolium (szőlők) levelű fák.

Acer tataricum. Arbutus uva ursi. Betula alnus. B. ovata. Berberis vulgaris. Bupleurum rotundifolium. Cercis Canadensis. C. siliquastrum. Corylus avellana. Cornus Canadensis. C. circinata. Crataegus rotundifolia. Lonicera caprifolium. L. caerulea. L. sempervirens. L. Xylosteum. Mespilus Canadensis. M. Cotoneaster. Periploca graeca. Populus tremula. Prunus mahaleb. Rhamnus alaternus. Rhus cotinus. Viburnum prunifolium.

VI. Tölgyfa levelű fák.

Acer quercifolium. *Crataegus oxiacantha*. *C. Azarolus*. *Ilex aquifolium*. *Lonicera peridimenum*. *Nissa denticulata*. *Pyrus quercifolia*. *Quercus ceris*. *Q. esculus*. *Q. robur*. *Q. rubra*.

VII. Galagonyafa levelű fák.

Crataegus coccinea. *C. oxyacantha*. *Ribes alpinum*. *R. diacantha*. *R. uva crispa*. *Spiraea opulifolia*.

VIII. Rongyolt levelű fák.

Acer laciniatum. *Angelica spinosa*. *Betula laciniata*. *Liquidambar asplenifolium*. *Morus papyrifera*, (*Broussonetia*) *Populus heterophylla*. *Sambucus laciniata*. *Syringa laciniata*.

IX. Kecske-ágó levelű fák.

Acer negundo. *Andromeda lucida*. *Aralia spinosa*. *Celastrus scandens*. *Cephalanthus occidentalis*. *Cornus alba*. *C. alternifolia*. *C. florida*. *C. paniculata*. *C. sanguinea*. *C. sericea*. *C. stricta*. *Evonymus americanus*. *E. atropurpureus*. *E. europaeus*. *E. latifolius*. *E. verrucosus*. *Fraxinus Americana*. *Hedera quinquefolia*. *Lonicera alpigena*. *L. Diervilla*. *L. nigra*. *L. peridymenum*. *L. tatarica*. *L. Xylosteum*. *Mespilus germanica*. *Philadelphus coronarius*.

X. Kőrösfa levelű fák.

Acer negundo. *Andromeda mariana*. *Bignonia radicans*. *Celastrus scandens*. *Celtis occidentalis*. *Cornus paniculata*. *C. stricta*. *Evonymus verrucosus*. *Fraxinus americana*. *F. aurea*. *F. excelsior*. *F. florifera*. *F. juglandifolia*. *F. monspessulana*. *F. nova anglica alba*. *Juglans alba*.

Hedera quinquefolia. *Lonicera alpigena*. *L. nigra*.
L. Peridymenum. *Rhus coriaria*. *Sambucus racemosa*.
Sorbus aucuparia. *Spiraea sorbifolia*. *Staphylea pinnata*.
Xanthoxylum trifoliatum.

XI. Z a n ó t (*Cytisus*) l e v e l ű f á k.

Acer creticum. *A. Monspessulanum*. *Anonis spinosa*.
Cytisus alpinus. *C. austriacus*. *C. capitatus*. *C. sessilifolius*.
C. laburnum. *C. nigricans*. *C. purpureus*. *C. supinus*.
Jasminum fruticans. *Potentilla fruticosa*. *Ptelea trifoliata*.
Rhus radicans. *Robinia frutescens*. *R. halodendron*.
Spartium scoparium. *Staphylea trifoliata*.

XII. B i k f a l e v e l ű f á k.

Berberis vulgaris. *Betula nigra*. *Calycanthus floridus*.
Carpinus betulus. *Celastrus scandens*. *Celtis americana*.
Clethra alnifolia. *Cornus florida*. *Crataegus Crus galli*.
Diospyros virginiana. *Evonymus latifolius*. *Fagus sylvatica*.
Ilex laurifolia. *Juniperus Bermudiana*. *Lonicera alpigena*.
L. Peridymenum. *Mespilus Amelanchier*. *Nissa Tupelo integrifolia*.
Pyrus arbutifolia. *P. botryapium*. *P. sylvestris*.
Phillyrea latifolia. *Salix pentandra*. *S. tomentosa*.
Ulmus americana. *U. hollandica*. *U. montana*.
U. polygama.

15. §. A' kert fő ékességei közé tartozik a' virág, melly nem csak az apróbb plántákon terem meg, hanem a' fákon is, és pedig a' nélkül, hogy az legkevesebb vesződésbe telnék. Olyan fákat kelletik tehát a' Kert, vagy Park mivelőnek szaporítani és ültetni leginkább, mellyek a' legkedvesb színt és szagot tenyésztik. Hanem ebben is különös rendre és szabásokra van szükség, ha a' szép izlésnek kénye szerint dolgozni akarunk.

16. §. Ha, tegyük, egy termetű fákat ültetnénk az első sorban végig, hanem úgy, hogy töb-

hő nem ügyelnénk semmire is egyébre annál, csak hogy olyanok álljanak ottan, melyek alacsonyabbak maradnak a' hátok megett lévőknél, vétenénk; mivel arra is kellek figyelmeznünk, hogy a' külömbféle fának külömbféle levele is, virágja is, gyümölcse is noha termete egyarányú.

17. §. Miként megbántódnék tehát a' szem, ha ugyan azon sorban minden rendtartás nélkül állának a' fák, az az, ha azok közül itt öt hat világos, amott egy setét zöld levelű, vagy imitt fél sor veres, és fél sor fejer virágú fa ötlenék elejbe. Ha keverve kellek a' fának állaniok, rendes legyen a' keverés, és illy formán jöjjenek egymás után: syringa, colutea, cytissus purpureus, viburnum opulus, megint: syringa colutea's a' t. egész végig.

18. §. Ezzel azt nyeri a' partia, hogy midőn valamelly fa virágzik, az azt egész végig ékesíti, és pedig nem imitt amott, hanem az ő kiszabott helyén. Erre való nézve úgy intézi az elmés kertész dolgát, hogy egész nyáron legyen partiájában virágzó fája. Azért illyesféle jegyzéseket tegyen magának:

I. Fejer virágú fák.

Aesculus hippocastanum. *Bignoniá catalpa.* *Cephalantus orientalis.* *Crataegus aria.* *C. oxiantha.* *C. torminalis.* *Halesis diptera.* *Jasminum officinale.* *Justitia Adhatoda.* *Ligustrum vulgare.* *Liriodendron tulipifera* (zöld sárgás). *Mespilus Amelanchier.* *M. pyrocantha.* *Philadelphus coronarius.* *Prinos verticillatus.* *Pyrus communis.* *Prunus cerasus* *P. chamaecerasus.* *P. lusitanica.* *P. mahaleb.* *P. spinosa.* *Rhamnus frangula.* *Rosa alba.* *Rubus idaeus.* *Solanum scandens.* *Sorbus aucuparia.* *Staphylea pinnata.* *Syringa vulgaris fl. albo.* *Viburnum lantana.* *Viburnum opulus.* *V. tinus.*

II. Sárga virágú fák.

Berberis vulgaris. *Clematis orientalis*. *Colutea arborea*. *Coronilla emerus*. *Cornus mascula*. *Cytisus laburnum*. *Daphne laureola*. *Eleagnus angustifolia*. *Hypericum balearicum*. *Jasminum odoratissimum*. *J. virginianum*. *Koelreuteria paniculata*. *Lonicera caprifolium*. *Rhamnus paliurus*. *R. zizyphus*. *Robinia caragana*. *Rosa eglanteria*. *Spartium junceum*. *S. scoparium*.

III. Rózsaszín virágú fák.

Amygdalus communis. *A. nana*. *A. pumila*. *Cercis siliquastrum*. *Crataegus purpurea*. *Daphne mezereum*. *Lonicera tartarica*. *L. Xylosteum*. *Robinia viscosa*. *Rosa fl. rubro*. *Spiraea salicifolia*.

IV. Vörös virágú fák.

Acer rubrum. *Arbutus unedo*. *Colutea rubra*. *Kalmia latifolia*. *Laurus tinus*. *Lonicera tatarica fl. rubro*. *Melanthus major*. *Nerium oleander*. *Pavia persica*. *P. poinciana*. *P. phaseolus*. *Robinia hispida*. *Rosa fl. puniceo*. *Rubus odoratus*. *Sambucus fl. rubro*. *Spiraea opulifolia*.

V. Violaszín virágú fák.

Amorpha fruticosa. *Anthyllis Barba Jovis*. *Clematis viticella*. *Cytisus purpureus*. *Crataegus purpureus*. *Syringa chinensis*. *S. persica*. *S. vulgaris fl. violaceo*. *Vitex agnus castus. 's a' t. *)*

*) Minden nemzetbeli Botanikus és Kertész deákul nevezi a' Plántákat Linné szerint. Ennek azonban sokkal csemetesebb oka is, haszna is, mintsem hogy róla szót tenni kellenék. Hogy mindazonáltal azoknak neveiket kinek kinek anyai nyelvén is tudnia szükséges, világos igazság. Nagy hálát érdemel tehát T. T. Szádlér József Ur., hogy az általa készített Magyar Plánták szárított Gyűjteményében anyai nyelvünkön is megesmeretvén a' Plánták neveit, alkalmatosságot és kedvet ad egy Botanikai Magyar Lexiconnak készítésére.

19. §. Ezen partiáknak tehát, mellyekről feljebb szóllottunk, csak mintegy felényi karimájok ültettetik be, a' többi részek pedig a' mint elebb is emlitém, rétnek marad. Hogy pedig ezt annál világosabban terjeszszük elé, a' példába hozott partiának hossza 100 öl, szélessége pedig derékban 50. A' benne lévő ültetmény tehát 100 ölet foglalhat el hosszában, és ha igen megkanyarodik, többet is: hanem szélességének elég 5—7 öl. És így a' rétnek hossza 100, szélessége pedig 43—45 öl leszén, az az: majd csak nem hetszer akkora darab marad rétnek, mint erdőnek.

20. §. Hanem a' partiának ezen rétes része sem marad egészen üresen. Némelly válogatott fák állanak egyenkint mintegy nézésre kitéve szélein. Ezek és egyebek választatnak e' végre, úgymint: *Acer laciniatum* *A. striatum*. *Bignonia catalpa*. *Cytisus purpureus*. *Fraxinus pendula*. *Liriodendron tulipifera*. *Platanus occidentalis*. *P. orientalis*. *Robinia inermis* és egyebek. Azonkívül a' gömbölyű vagy hosszúkás rózsa és másféle virágágyak és rabátók is ékítik a' rétek széleit.

21. §. A' nagy partiákban ezen egyes fák helyett, fa grouppok, a' vagy fa csoportok is felleges scénát nyujtanak, csak olly szélesek ne legyenek, hogy a' szabad kilátást elvegyék.

22. §. Említve volt, hogy a' gyümölcs is nagy ékessége a' fának, következendöképen a' kertnek is. És valójában a' szelíd gyümölcs a' mellett, hogy hasznos, a' szemet is mód nélkül gyönyörködteti. Mellyik *exoticus* fának szebb a' bogyója, mint a' cseresnyéjé, és a' mosolygva piruló almának, körtvélynek, baracznak csak az ollyan kertész gyűlölője, a' ki minden szépséget a' raritásban helyheztet, ha mindjárt azt magában szépnek találni nem lehet.

. 23. §. A' szép ízlés ellen van tehát, és káros is az Angoly kertekből a' derék természetű szelid gyümölcs fákat kitiltani, midőn azok sok akácz fánál, szilfánál díszesebben állanak. Nem vagyok azonban olly szerfelett való pártfogójok azoknak, hogy egész partiákat akarnék belőlök ültetni; mert nem boldogulnék velek, és csak a' hernyót szaporítanám, nem pedig a' gyümölcsöt: lenne azonban imitt amott elszórva helyek az ollyan tájakon, hol sem az árnyék, sem a' közel lévő fák nem gátolják diszleni azokat. Mivel tehát: *Omne tui lit punctum, qui miscuit utile dulci* — olly jámborúl kell a' kertésznek gondolkodnia, hogy sem a' hasznot sem a' szép ízlést ne tegye félre soha is, hanem e' két testvért mindenhol együtt engedje mulatni kertjében.

24. §. Vagyon a' vad fának is elégnek gyümölcse, melly a' mellett, hogy a' madaraknak, a' kert énekesinek eledelül szolgál, a' partiákat is ékesíti, és azokban virág helyett szolgál: veres az többnyire, vagy fekete.

I. Veres gyümölcsű fák.

Acer creticum. Arbutus uva ursi. Berberis vulgaris. Cercis siliquastrum. Cornus mascula. Crataegus oxiacantha. Daphne mezereum. Evonymus europaeus. E. verrucosus. Hippophae rhamnoides (narancs színű) Ilex aquifolium. Lonicera caprifolium. L. tartari ca. L. Xylosteum. Mespilus pyracantha. Viburnum opulus. Ribes rubrum. Rosa eglanteria. R. Canina. Eubus idaeus. Taxus baccata. Sambucus racemosa.

II. Fekete gyümölcsű fák.

Cordia Myxa. Cornus sanguinea. Crataegus aria. C. torminalis. Junipeus communis. Ligustrum vulgare. Prunus mahaleb. P. padus. P. spinosa

nosa. *Rhamnus catarcticus*. *Ribes nigrum*. *Viburnum lantana* (előbb veres, azután fekete).

25. §. Kitetszik csak az eddig mondottakból is, hogy milyen nagy ügyességébe kerül egy kert alkotónak csak az is, hogy egy partiát annak rendje módja szerint beültethessen. És ha még az egész kertet az újabb ízlésen épült szabások szerint elrendelni és tökéletességre hozni akarja, milyen művészi tudomány és tapasztalás kívántatik hozzá. Erre való nézve minden szép ízlése mellett a' földmérésben, rajzolásban, és botaniában jártnak, és a' mindenféle plánták nevelésében gyakorlottnak kelletik lennie. Szükséges azonkívül a' híresebb külföldi kerteket is megtekintenie, és az időről időre tett kertészi új találmányokat tudnia. Ezek nélkül keveset fog minden igyekezete, munkássága és talentuma használni. Ültet ő ugyan kertet, és pedig ollyat is, melly számos ékességivel elegendő mulatságot és gyönyörűséget szerez azoknak, a' kik azt művészi szemmel megtekinteni nem tudják. Sőt ollyat is ültet, mellynek néhány partiáji, mert máshonnan másoltatnak le, a' leghelyesebb szabások szerint készültek. Hanem észre venni azután, hogy nem tudván a' tájhoz és a' helynek fekvéséhez alkalmaztatni azokat, úgy állanak, mint mindannyi különös apró kertek, nem pedig, mint egy egész Angoly kertnek valóságos részei.

A' tavas partiákról.

1. §. Legszebbek a' hosszszas gömbölyű tavak, és legalkalmasak a' halászatra, ladikázásra, és egyéb vízi multságokra. A' mennyire lehetséges, mindég annyi víz menjen ki belőlök, mint a' mennyi beléjük folyik, a' mellett, hogy úgy tele legyenek, hogy partjok az egy látnyi magosságot meg ne haladja.

2. §. Tágas rétnék közepette csillogjon a' tónak tükre, hogy messziről oda látni lehessen, és az imitt amott álló babyloniai fűzek is csak annyian lengedezzenek a' víz parton, a' mennyien nem alkalmatlankodnak. A' tónak partjait zölden kell tartani, hanem mellettek köröskörül a' szélesebb út mindenre nézve ajánltatik. His tónak közepén szigetet emelni, és ottan hattyú házat építeni, annylt tesz, mint azt akarni, hogy a' víz színe soha tiszta ne legyen. A' halász házak is csak olly apró és már jóformán kiavulni kezdő dekorációk a' kertekben, mint a' remete házak. Felségesebbek ezeknél a' tó mellett lévő partiákban, grouppokban álló olasz nyárfák, egerfák 's a' t.

3. §. A' hol olly szerencsés a' kertnek fekvése, hogy több ölnyi magosságú helyen lehet tavat készíteni, akkor minden legkissebb víz is gyönyörűséget szerezhet. A' tóba menő víz sziklálákról eshetik alá, valamint a' belőle kifolyó is, és így kevés bajjal jeles Scénák készülhetnek. Tudni való azonban, hogy az illyes fekvések tetemes károkat szenvednek zápor esőkben, ha nincsenek jól elkészítve ellenek; azért ha valahol, de leginkább itten eleve ügyesnek kelletik a' víz-építő mesternek lennie.

A' folyóvízes partiákról.

1. §. A' hol, valamint a' Brucki kerten a' Lajtha, nagy folyó megy kertünkön keresztül, ottan kevés fejtörésbe kerülnek ugyan a' legfelségesebb partiák is; hanem a' víz áradást, a' melly az illyes helyeket pusztítani szokta, egészen meggátolni, több erőbe kerül. Ez meglévén egyszer, a' kertnek meg van az ő tökéletes elevensége.

2. §. A' mi a' szigeteket illeti, mennél számosabbak azok, annál több gondba kerülnek, minthogy majd csak nem mindég mossza azokat a'

víz egy felől, más felől pedig iszapozza. Azért számokat, ha lehet, kevesíteni minden részről tanácsos, noha az illyes partiáknál gyönyörűbb semmi sem lehet.

3. §. Kevesebb gondot adnak a' patakok, noha azok sem kímélik meg néha a' nagy költségbe került, mártökélletes ültetményeket, és derék épületeket. Egy felől utnak és tágas nyílt helynek kell mellettek lenni, más felől bokrok, és babyloniai fűzek környékezzék azokat. Szinte jobban építik a' kertet, mint a' tavak is, ha dombosabb helyen vannak, csak hogy olly rendelés tétessék irántok, hogy áradáskor kárt ne okozzanak.

4. §. A' hidak is fő ékességei közé tartoznak a' kertnek, ha leginkább látszatós helyeken készülnek. A' Chinaiak mind eddig igen nagy becsben vannak, és tartósak is; csak az kár, hogy nagyokat a' szélesebb folyókra készíteni nem lehet. A' hol sok hídra van szükség, mint a' számos szigetek között, ott a' közönségesek, a' vagy a' mellyek a' scénát elcsúfítanak, babyloniai fűzekkel takartatnak el,

5. §. Vannak egyéb vízi vagy víz melléki épületek is a' kertekben, úgymint fürdő házak, malmok 's a' t. mellyek hasznos voltak mellett a' szemet is gyönyörködtetik.

Az általjában vett partiákról.

1. §. A' régiebb Angoly kertekben, vagy inkább azokban, a' mellyek Angoly kerteknek lenni tartattak, az volt többnyire a' szokás a' partiák felosztásában, és elkészítésében, hogy azok egész labirintot formáljanak. Ennek az volt a' fő oka, hogy a' néző annál tovább mulathassa magát a' mindenhol véletlenül szemébe ötlő tárgyakkal. A' csavargós utak tehát mind a' két felől sűrűn ültetett fákkal voltak befoglalva, hogy a' sétálóse

jobbra se balra né láthasson semmit is fa-levélnél, és az útnál egyebet. Ballagott tehát andalogva, és ime három felé vált előtte útja. Mellyiken menjen — a' középsőt választotta tehát, reménylven, hogy az ötet a' leggyönyörűbb helyre vezeti. Még se csalódék ő ebben, mivel csakugyan elért unalmas járása után egy tágasabb helyre, mellyen egy diszes épület ötlött szemébe. Apollónak és Múzsá hugainak temploma volt az, benne állának az Istenségeknek kő szobraik. Körül volt a' szép alkotmány a' legmagasb fálkal véve, és úgy elzárva, hogy hozzája a' szem csak 40 ölnyi távulagról is alig férhetett. Tovább vitte innen ötet heves kíváncsisága, és midőn a' tekervényes folyosókon jó ideig hordozná, egy barlanghoz vezeté. Borzadással ereszkedék le a' grotta keblébe, a' mellyet Rinaldo barlangjának neveztek. Szálas erdő bujtatta ezen kerti alkotmányt, úgy hogy igen esmerősnek kellett annak lenni, a' ki oda minden eltévedés nélkül juthatott. Így volt elrendelve minden az előtt az ilyenféle kertekben.

2. §. Ellenkezik a' mái ízlés ezen előbbeni-vel. Messze kilátás tetszik most a' szemnek, és az, ha többféle scéna van egyszerre előtte. Azért a' kertnek elején szabad (mezős) partiák zöldelnek, hogy a' felséges távulság el ne legyen takarva. Látszatnak hegyek és erdők is aztán emelkedni pompásan, de nyílások szükségesek rajtok több részekre keresztül, hogy semmit se rejtse- nek el, a' mi csak az elmés szemnek valamikép' tetszhetik.

3. §. Így tehát által van a' látás az egész kerten keresztül ki a' szomszéd hegyekre, falukra, erdőkre, szóval az egész láthatárra (horison) a' nélkül, hogy észre venné a' néző, meddig terjed ki a' kert, és hozzá tartoznak e' a' kivüle és rajta messze túl eső természetes nagy Scénák.

4. §. Könnyen kitetszik tehát ezekből, hogy a' kerten kívül lévő természetes partiákhoz, és scénákhoz kelleltik a' kertbelieket alkalmaztatni és szabni, olly formán, hogy a' mellyek amazokban helytelenek, azokat el takarjuk, a' kedveltőknek pedig tágas nyílásokat hagyjunk.

5. §. Azt vetheti itten valaki közbe, hogy illyes számos kilátás azt okozza a' kertben, hogy a' néző egy két punctumból meglátván nagy részét az alkotmánynak, nem nagy kedvet talál a' sétálásban; mivel kevés van, a' mi kíváncsiságát ingerlené, és így a' labirinti ültetményekről nem kellenék ilyen könnyen lemondani.

6. §. Igaz az, hogy az illyes ültetvényekben egy két helyen megállapodván a' néző, majd csak nem minden tájakra el lát; hanem ha azt teszem hozzá, hogy ugyan azon egy scénát is minden félről más formában és pedig szebbnél szebben látja, igen nagy kedvet is talál a' sétálásban. Már pedig hány scéna adja magát egy illyes kertben elé, csak az tudja megmondani, a' ki azt minden lehets helyheztetésből megnézné, a' minek is egy könnyen megtörténni nem lehet. Ollyan tehát az igazán el rendelt Angoly kert, mint a' Calleidoscop, mellyben minden mozdulásakor újabbnál újabb, és mindenkor helyes figurák teremnek.

7. §. Nem kárhoztatja azonban az Angoly kerti Művész a' zárt partiákat is egészen, sőt gyönyörűségeseknek találja azokat imitt amott ültetvényében; hanem csak akkor borzadozik, midőn olly kertbe botlik be, mellynek espalierjei az ajtónál kezdődván, mindenhol egyformák általjában, és közönségesen magosak lévén, úgy ellenzenek minden kilátást, hogy a' hosszas unalom után az a' legfőbb gyönyörűség, ha az ernyős fogságból kívánczorogván az ajtóhoz juthat.

8. §. Azon kívül egészségtelenek is az illyes zárt partiák. Nedves idő után nem hathatván rajtuk keresztül a' nap sugár és a' szél, a' megpárolt és savanyodott föld, az örökös árnyékban nevekedett fa-levelek mérges és veszedelmes levegőt gözölnek ki. Tehát a' helyett, hogy költséges kertjeink gyönyörűsége és az egészség fentartására szolgálnának, annál fogva hogy ártalmasak, legnagyobb kellemetlenséget szereznek. Azon alkalmatlanságokról pedig, mellyeket a' zárt úton tesz a' sár, a' pókháló és egyéb férgek, kinek kinek elég a' tapasztalása.

Az útakról.

1. §. Olly egybe függésben vannak az utak a' partiákkal mindenre nézve, hogy midőn az egyikről van a' szó, a' másikról is lehetetlen hallgatni. Minden partiát úgy kell tekinteni, mint egy többfeléből álló kis kertet, a' mellyet út környékez. Akkor leszen csak tehát szép az egész alkotmány, ha ezen részei, a' mellett, hogy a' legcélszerűsabbban osztatnak fel, a' legnagyobb szorgalommal műveltetnek is. Ha a' rétes részen a' fű annak idejében nem öntöztetvén kiszárad, aprón nem tartatik, el kórósodik, ha a' fák rendkívül el ágasodnak, el vénülnek, ha a' vizek tisztátalanok, és ez csak egy partiában történjen is meg, az egész kert el csúfúl. Az is megérdemli a' figyelmet, hogy ámbár ritkán látni egészen el készült Angoly kertet, azonban még sem kellenék némelly partiáknak beültetését olly sok időre halasztani, úgy hogy némellyeken 30—40 esztendő fák virítanak, és sokakban még csak most kezdenek a' harmadévi ültetések üdülni. Ennek az az oka, mert az idő a' decorációkban telik el, és a' költség is azokra fordítatik, a' helyett, hogy az ül-

tetés siettetnék elsőben, és annak vége lévén, kezdődnék az építés.

2. §. Azt, hogy a' kertben többféle szélességű utak legyenek, a' partiáknak mivolta hozza magával, nem kelletik azonban sehol is keskenyebbet szenvedni, mintsem hogy rajta, ha szükséges, szekerezni is lehessen, ha máskor nem is, legalább út csináláskor. A' fő útnak leginkább a' kert felséges voltához kelletik szabva lenniék, és hogy rajtok könnyen többnek egy sorban sétálni, kocsizni, 's lovagolni lehessen.

3. §. A' hol többfelé válnak az utak, ottan tágas helyet hagyunk pusztán, és közepére magányos szálas fát ültetünk, hogy árnyéka alatt pihenni és mulatni lehessen, vagy akkora pusztaságot is megkedvelünk, mellyen 50 magányos fa 4 ölre egymástól el állhat. Pusztaságnak ama' helyeket lehet nevezni, mellyek az úttal egybe vannak foglalva, és szinte úgy kikövecsesztetnek, mint azok.

4. §. A' Kert a'vagy Park útjainak egyeneseknek lenniék nem volna helyes; minthogy a' természetesek íves és öblös menetelűek. Módjával kelletik azonban vezetni azokat, hogy hirtelen ne kanyarodjanak, és csavargósak ne legyenek. Az illyes hirtelen csavarodás tuduillik csúcsossá teszi a' partiát, a' mi is a' szép izlést igen sérti; minthogy az a' szerfelett való görbüléseket, mint éktelenségeket tilalmazza.

5. §. Ezek azok, a' mellyeket az Angoly kerteiről mondani szándékoztam, olly végből, hogy azoknak némelly barátjaik, kiknek nincs alkalmatosságok rólok bővebben olvasni, vagy azokat vizsgálódóbb szemekkel megtekinteni, legalább annyira esmerkedjenek meg velek, hogy rólok helyesen itélni, sőt ha némelly Angoly partiákat akár hol is alkotni kedvek jönne, azokkal annak rendje szerint látni tudjanak.

Szedes Fábian.